

การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ในเขตภาคเหนือตอนบน*

Retrieving and Accessing to the Knowledge of Lanna Textiles from Information Resources in the Upper Northern Thailand

พัทธรา พนมมิตร (Pattara Panommit)**

วรราชพร อารยะพันธ์ (Watsaporn Arayaphan)***

พิเชษฐ์ จุลรอด (Phichete Julrode)****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของบรรณารักษ์และผู้ใช้บริการในแหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย 1) บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ และ 2) ผู้ใช้บริการ รวมทั้งสิ้น 13 คน จากแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา จำนวน 7 แห่ง ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) สภาพปัจจุบันของการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า ด้านการจัดหาและรวบรวมสารสนเทศส่วนใหญ่ได้มาจากการจัดซื้อด้วยเงินงบประมาณ และการขอหรือได้รับบริจาค รวมถึงแหล่ง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาออนโทโลยีความรู้ด้านผ้าล้านนา” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

An Article in Partial Fulfillment of the Requirements of the Thesis Submitted “Developing Ontology for Knowledge of Lanna Textiles” the Master of Arts degree in Information Studies Faculty of Humanities Sciences at Chiang Mai University

** นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, Email: pattara.panommit@gmail.com

Students of the Master of Arts degree in Information Studies Faculty of Humanities Sciences at Chiang Mai University.

*** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร.วรราชพร อารยะพันธ์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, Email: watsaporn@gmail.com

Major Advisor: Dr.Watsaporn Arayaphan, Library and Information Department, Faculty of Humanities Sciences, Chiang Mai University.

**** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ดร.พิเชษฐ์ จุลรอด ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, Email: phichete.j@cmu.ac.th

Co- Advisor: Dr.Phichete Julrode, Library and Information Department, Faculty of Humanities Sciences, Chiang Mai University.

สารสนเทศบางแห่งผลิตสารสนเทศด้านผ้าล้านนาขึ้นมาเอง ด้านการวิเคราะห์และจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศ มีการจัดระบบโดยใช้การจัดหมวดหมู่ระบบทศนิยมดิวอี้ (D.C.) ร่วมกับทรัพยากรสารสนเทศประเภทอื่นๆ ในขณะที่แหล่งสารสนเทศบางแห่งยังไม่มีการจัดระบบให้กับทรัพยากรสารสนเทศ มีเพียงการกำหนดเลขทะเบียน และการกำหนดแถบสีตามกลุ่มความรู้ เพื่อเป็นเกณฑ์ในการจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ส่วนใหญ่บันทึกข้อมูลลงในฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ (OPAC) รวมถึงแหล่งสารสนเทศทุกแห่ง ประสบปัญหาในด้านเครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนา ส่งผลให้ผู้ใช้บริการหาหนังสือไม่พบ 2) การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ด้านการค้นคืนผู้ใช้บริการมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้ประกอบการทำวิจัยในประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับประเภทของผ้าและการแต่งกาย โดยสืบค้นผ่านฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ (OPAC) ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มีวิธีการกำหนดคำค้นจากคำสำคัญ (Keyword) ศัพท์อิสระ (Free term) มากกว่าหัวเรื่อง (Subject) ปัญหาในการค้นคืนความรู้ด้านผ้าล้านนา คือ การใช้คำค้นที่เป็นศัพท์เทคนิคหรือศัพท์เฉพาะด้านผ้าล้านนา เนื่องจากคำศัพท์ด้านผ้าล้านนามีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ มีความคลุมเครือจากคำพ้องรูปและพ้องเสียงในภาษาไทย บางกรณีเกิดความผิดพลาดจากการสะกดคำ เนื่องจากแปลจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง

คำสำคัญ: การค้นคืนสารสนเทศ, การเข้าถึงสารสนเทศ, ความรู้ด้านผ้าล้านนา

Abstract

This research aims to study the retrieving and accessing to knowledge of Lanna textiles in libraries from librarians and users using the information resources about Lanna textiles that are collected and recorded in the system in the area of Upper Northern Thailand by using Qualitative Research, and collecting information by interviewing. The research tool is qualitative interviewing, the information is given by 1. Librarian/officer, 2. 13 users from 7 libraries using information resources of Lanna textiles.

The results are divided into 2 parts, 1) The management of information resources of Lanna textiles, the study found that the major information providing and collecting was purchased under the annual budget, and some were from sponsor and donation including some information resources that was produced by service providers. Therefore, the information system analysis in libraries were systematized by using the Dewey Decimal Classification (D.C.) together with other information resources. Meanwhile, some libraries still need to have information system analysis because the resources/books were categorized by setting up registration numbers and putting color tape on the binders under each category. Moreover, all libraries are using Online Public Access Catalog (OPAC) as the system management to record Lanna textiles information. However, all libraries face the same technical problem due to the search engine affecting the users having problems to find their

books. 2) The findings of retrieving and access to knowledge of Lanna textiles found that the main objective of looking up of information of users was to use for their research in the field of the types of textiles and dressing. According to the record of Online Public Access Catalog Data Base, the results found that the users used “Keyword” and “Free terms” more than “Subject” to look up for information causing the searching problem because of the technical term or specific words are used differently in different areas. This also confused users due to the choice of words in the information that consist of homograph and homophone. The result as well found that the spelling mistakes were regularly appearing on the resources because of translation from one language to another.

Keywords: Information retrieval, Information access, knowledge of Lanna Textiles

บทนำ

ผ้าล้านนาถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสาขางานช่างฝีมือดั้งเดิมที่สร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง และการเลือกใช้วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะสะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา (คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกทางวัฒนธรรม, 2560: 4) รวมถึงเป็นผลิตทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมของล้านนาที่สวยงามแตกต่างกันไปตามศิลปวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายและผ้าล้านนาได้รับการขนานนามว่าเป็น “เสน่ห์แห่งล้านนา” (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย แนนหนา, 2533: 7-10; ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535: 2) ด้วยคุณค่าและความสำคัญของผ้าล้านนา ส่งผลให้องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศให้ผ้าล้านนาเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เพื่อเป็นมาตรการสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้ตระหนักถึงคุณค่าขององค์ความรู้ด้านผ้าล้านนา ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและเอกลักษณ์ของชาวล้านนา ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สร้างสรรค์ พัฒนาและสืบทอดภูมิปัญญาด้านผ้าล้านนาอย่างยั่งยืนต่อไป (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2560) นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การวิจัยภาคเหนือ พ.ศ. 2555-2559 ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการทำวิจัยเพื่อสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554: 74-76) ส่งผลให้เกิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านผ้าล้านนาเพิ่มมากขึ้น ผลงานเหล่านี้นำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความวิชาการ เป็นต้น ซึ่งความรู้ด้านผ้าล้านนาที่มีคุณค่าและความสำคัญเหล่านี้ได้มีการรวบรวมและจัดเก็บไว้ในแหล่งสารสนเทศต่างๆ เช่น ห้องสมุด ศูนย์สารสนเทศ พิพิธภัณฑ์ หอจดหมายเหตุ เป็นต้น

แหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มีจำนวนทั้งสิ้น 7 แห่ง ได้แก่ 1) ศูนย์สนเทศภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) ศูนย์ข้อมูลภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ 3) สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 4) พิพิธภัณฑ์

เรียนรู้ราชบรรณพื้นที่สูง 5) กลุ่มภารกิจจดหมายเหตุและสารนิเทศท้องถิ่น สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ 6) ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ 7) ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า แหล่งสารสนเทศเฉพาะด้านเหล่านี้จัดตั้งขึ้นเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านล้านนา มีระบบการจัดเก็บ การค้นคืน และเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาที่แตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน และไม่ได้เผยแพร่ความรู้ไปยังหน่วยงานอื่นๆ ทำให้ผู้ใช้บริการเกิดข้อจำกัดในการเข้าถึงความรู้ และไม่ทราบว่าปัจจุบันเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆอะไรบ้าง มีความซ้ำซ้อนกันหรือไม่ (จิตติวัฒน์ ตาคำ, มาลี กาบมาลี, และลำปาง แม่นมาตย์, 2559: 59) ในด้านการจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศ พบว่ายังไม่มีมีการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ให้กับทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะด้าน เป็นเพียงการจัดหมวดหมู่ร่วมกับทรัพยากรสารสนเทศทั่วไป และจัดเก็บความรู้เฉพาะด้านเหล่านี้ร่วมกับทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆบนชั้นเปิด (เจียมจิต บวชไธสง, 2556: 84) ในด้านการค้นคืนและการเข้าถึงนั้นยังพบปัญหาและข้อจำกัดในการเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา เนื่องจากภาษาล้านนาหรือคำเมืองเป็นภาษาถิ่นของชาวล้านนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีความแตกต่างทางภาษาในแต่ละพื้นที่ เช่น กางเกงที่มีรูปแบบคล้ายกับกางเกงจีนตัดเย็บจากผ้าฝ้ายย้อมสีคราม ชาวล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่เรียกว่า “เตี่ยวสะดอ” แต่ชาวล้านนาในจังหวัดน่านเรียกว่า “เตี่ยวสามดุก” เป็นต้น (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2536: 31) ส่งผลให้เกิดปัญหาการค้นคืนและการเข้าถึงสารสนเทศที่เป็นความรู้เฉพาะด้านเนื่องจากคำศัพท์เทคนิคทางวิชาการทำให้ผู้ใช้บริการไม่เข้าใจและเข้าถึงได้ยาก (บุหลัน กุลวิจิตร, 2558: 881)

จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า แหล่งสารสนเทศที่จัดเก็บความรู้เฉพาะด้านมักประสบปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาและข้อจำกัดในการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน รวมถึงบริบทในการค้นคืน ปัญหาและข้อจำกัดในการค้นคืน ตลอดจนข้อเสนอแนะจากผู้ให้บริการ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของบรรณารักษ์และผู้ใช้บริการในแหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

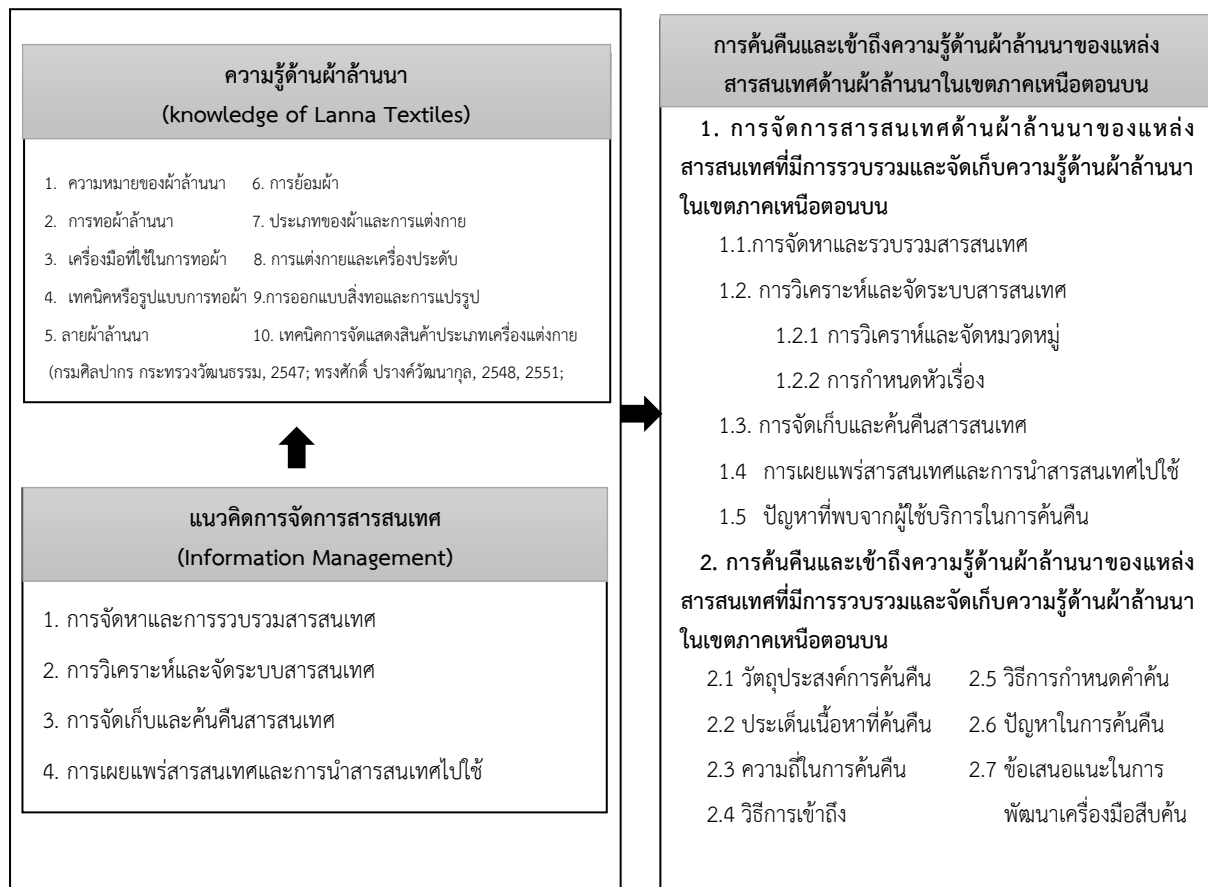
1. ความรู้ด้านผ้าล้านนา หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผ้าล้านนา ถูกถ่ายทอดและบันทึกไว้ในรูปแบบทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่างๆ ได้แก่ วัสดุตีพิมพ์ วัสดุไมตีพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. แหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา หมายถึง แหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ 1) ศูนย์สนเทศภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) ศูนย์ข้อมูลภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ 3) สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 4) พิพิธภัณฑ์เรียนรู้ราชบรรณพื้นที่สูง 5) กลุ่มภารกิจจดหมายเหตุและสารนิเทศท้องถิ่น

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ 6) ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ 7) ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

3. การจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนา หมายถึง การจัดการสารสนเทศความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย การจัดหาและรวบรวมสารสนเทศ การวิเคราะห์และจัดระบบสารสนเทศ การจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ การเผยแพร่สารสนเทศและการนำสารสนเทศไปใช้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยศึกษาในประเด็น ดังนี้ 1) ความรู้ด้านผ้าล้านนา (knowledge of Lanna Textiles) คือ สิ่งที่ทำด้วยเยื่อใย เช่น ผ้าฝ้าย ไหม ขนสัตว์ โดยวิธีทอหรืออัดให้เป็นผืนผ้าใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย (1) ความหมายของผ้าล้านนา (2) การทอผ้าล้านนา (3) เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า (4) เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้า (5) ลายผ้าล้านนา (6) การย้อมผ้า (7) ประเภทของผ้าและการแต่งกาย (8) การแต่งกายและเครื่องประดับ (9) การออกแบบสิ่งทอและการแปรรูป (10) เทคนิคการจัดแสดงสินค้าประเภทเครื่องแต่งกาย (ทรงพันธ์ วรรณมาศ, 2550; ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล, 2548, 2551; วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2559) และ 2) แนวคิดการจัดการสารสนเทศ (Information Management) คือ กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบสารสนเทศ แบ่งออกเป็น 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) การจัดหาและการรวบรวมสารสนเทศ 2) การวิเคราะห์และจัดระบบสารสนเทศ 3) การจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ และ 4) การเผยแพร่สารสนเทศและการนำสารสนเทศไปใช้ (สมพร พุทธิพิทักษ์ผล, 2546 ; Choo, 2002, 23-25) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นไปที่กระบวนการจัดเก็บและการค้นคืน โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย การจัดหาและรวบรวมสารสนเทศ การวิเคราะห์และจัดระบบสารสนเทศ การจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ การเผยแพร่สารสนเทศและการนำสารสนเทศไปใช้ และปัญหาที่พบจากผู้ให้บริการในการค้นคืน เพื่อทราบถึงสภาพปัจจุบันการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน 2) การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน โดยศึกษาบริบทในการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา ปัญหาในการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา รวมถึงข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครื่องมือสืบค้น (อิติวัฒน์ ตาคำ, มาลี กาบมาลี และลำปาง แม่นมาตย์, 2559: 81-87) เพื่อทราบถึงสภาพปัจจุบันการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่กรอบแนวคิดในการศึกษาการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนา ในเขตภาคเหนือตอนบน ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัย กลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ 2) ผู้ใช้บริการ โดยผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็นบรรณารักษ์หน่วยงานละ 1 คน ผู้ใช้บริการหน่วยงานละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 14 คน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลจากบัญชีรายชื่อผู้ใช้บริการความรู้ด้านผ้าล้านนาในพื้นที่ศึกษา และจากการสอบถามบรรณารักษ์ในพื้นที่ศึกษาเพื่อยืนยันว่าเป็นผู้ใช้และมีการค้นคืนความรู้ด้านผ้าล้านนาจริง จากนั้นจึงขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล รวมถึงขอคำแนะนำรายชื่อผู้ให้ข้อมูลท่านต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยโดยการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ประเด็นในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 1) สภาพปัจจุบันของการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนา 2) การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แหล่งสารสนเทศใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่มีการจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนา จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ 1) ศูนย์สนเทศภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) ศูนย์ข้อมูลภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ 3) สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 4) พิพิธภัณฑ์เรียนรู้ราษฎรบนพื้นที่สูง 5) กลุ่มภารกิจ

จดหมายเหตุและสารนิเทศท้องถิ่น สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ 6) ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ 7) ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ผลการวิจัย

การศึกษาการค้นคืนและเข้าถึงของแหล่งสารสนเทศความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ จำนวน 7 คน จากแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา จำนวน 7 แห่ง แต่มีผู้ให้ข้อมูล จำนวน 6 คน จากแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา จำนวน 6 แห่ง ผลการศึกษามีดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศชาย จำนวน 3 คน และเพศหญิง จำนวน 3 คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-60 ปี รองลงมาคือ 21-40 ปี และ 60 ปีขึ้นไป ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ปฏิบัติงานในตำแหน่งบรรณารักษ์ รองลงมาคือตำแหน่งนักวิชาการศึกษาและนักพัฒนาสังคม โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท รองลงมาสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์การทำงานอยู่ระหว่าง 1-10 ปี มากที่สุด รองลงมาคือ 11-20 ปี และ 31-40 ปี ตามลำดับ

1.2 สภาพปัจจุบันของการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาจำแนกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1.1.1 การจัดหาและรวบรวมสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า แหล่งสารสนเทศส่วนใหญ่มีวิธีการจัดหาโดยการจัดซื้อด้วยเงินงบประมาณ และการขอหรือได้รับบริจาค รองลงมาคือได้รับจากหน่วยงานราชการ โดยส่วนใหญ่เป็นหนังสือรายปี แหล่งสารสนเทศบางแห่งผลิตสารสนเทศขึ้นมาเอง เช่น ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายได้ผลิตหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรู้ด้านผ้าล้านนา และศูนย์ข้อมูลภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ ผลิตสื่อในรูปแบบดิจิทัลชื่อว่า “Lanna Wisdom” เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาล้านนาให้แก่ผู้ใช้บริการ

1.1.2 การวิเคราะห์และจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศ

(1) การวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า แหล่งสารสนเทศจำนวน 3 แห่ง จาก 6 แห่งมีการจัดหมวดหมู่ให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา โดยใช้ระบบการจัดหมวดหมู่ระบบทศนิยมดิวอี้ (Dewey Decimal Classification) ร่วมกับทรัพยากรสารสนเทศประเภทอื่นๆ โดยไม่มีการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนาโดยเฉพาะ เป็นเพียงการกำหนดหมวดหมู่ความรู้อย่างกว้างๆ ซึ่งไม่ครอบคลุมเนื้อหาความรู้ด้านผ้าล้านนา และพบว่าศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ไม่มีการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ให้กับทรัพยากรสารสนเทศ มีเพียงการกำหนดเลขทะเบียนและการกำหนดแถบสีตามกลุ่มความรู้ เพื่อเป็นเกณฑ์ในการจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา เช่น มีการกำหนดสัญลักษณ์ “ภ” และติดแถบสีฟ้าที่สันหนังสือเพื่อเป็นสัญลักษณ์

แทนทรัพยากรสารสนเทศที่อยู่ในหมวดภูมิปัญญา นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งสารสนเทศอีก 2 แห่ง ไม่มีการจัดระบบใดๆให้กับทรัพยากรสารสนเทศ เนื่องจากไม่มีบรรณารักษ์หรือผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้พื้นฐานทางด้านบรรณารักษ์

(2) การกำหนดหัวเรื่องทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่าแหล่งสารสนเทศ จำนวน 3 แห่ง จาก 6 แห่ง มีการกำหนดหัวเรื่องให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา โดยใช้คู่มือหัวเรื่องของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา และคู่มือหัวเรื่องของระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน (Library of Congress Subject Headings) ด้านศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ไม่มีการกำหนดหัวเรื่องให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา มีเพียงการกำหนดคำสำคัญให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา โดยพิจารณาจากเนื้อหาหรือคำสำคัญที่ปรากฏในหนังสือ นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งสารสนเทศ จำนวน 2 แห่ง ไม่มีการกำหนดหัวเรื่องและคำสำคัญให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา เนื่องจากไม่มีบรรณารักษ์หรือผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้พื้นฐานทางด้านบรรณารักษ์

1.1.3 การจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศในเขตภาคเหนือตอนบน ผลการศึกษาพบว่า แหล่งสารสนเทศมีการจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

(1) การจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับผ้าล้านนาประเภทหนังสือ พบว่าแหล่งสารสนเทศทุกแห่งมีการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสือ อาทิ วิทยานิพนธ์/การค้นคว้าอิสระ รายงานการวิจัย หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง สิ่งพิมพ์รัฐบาล รายงานนักศึกษา เป็นต้น รองลงมาคือ วารสาร หนังสือพิมพ์ และจุลสาร นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งสารสนเทศส่วนใหญ่บันทึกข้อมูลลงในฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์(OPAC) รองลงมาคือการบันทึกข้อมูลลงในโปรแกรม Microsoft Excel และพบว่า มีแหล่งสารสนเทศ จำนวน 2 แห่ง ที่มีการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศเกี่ยวกับผ้าล้านนาไว้บนชั้นเก็บหนังสือ โดยไม่ได้บันทึกลงในฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์(OPAC) ส่งผลให้เกิดปัญหาทรัพยากรสารสนเทศสูญหาย เนื่องจากไม่สามารถตรวจสอบทรัพยากรสารสนเทศที่จัดเก็บในแหล่งสารสนเทศเหล่านั้นได้

(2) การจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศประเภทผ้า พบว่า แหล่งสารสนเทศ จำนวน 2 แห่ง มีการจัดนิทรรศการถาวรเกี่ยวกับผ้าล้านนา ประกอบด้วย ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่จัดแสดงนิทรรศการผ้าล้านนาและผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จัดนิทรรศการผ้าล้านนา ผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงผ้าในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง และมีผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าล้านนาที่มีองค์ความรู้ สามารถถ่ายทอดกระบวนการทอผ้า การย้อมสีจากธรรมชาติ และนำขมิ้นธรรมชาติ ผ้าล้านนาได้ นอกจากนี้ยังพบว่าศูนย์ข้อมูลภาคเหนือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ ได้มีการจัดนิทรรศการผ้าล้านนาเป็นนิทรรศการแบบหมุนเวียน

1.1.4 ปัญหาที่พบจากการให้บริการการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา จากการศึกษาพบว่า แหล่งสารสนเทศทุกแห่งประสบปัญหาในด้านเครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนา ส่งผลให้ผู้ใช้บริการหาหนังสือไม่พบนั่นคือ การแสดงผลการค้นบนฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์(OPAC) ไม่ชัดเจนทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความสับสนและหาหนังสือไม่พบ รวมถึงความล่าช้าของระบบคอมพิวเตอร์ และในบางครั้งระบบคอมพิวเตอร์มีปัญหาทำให้ดาวน์โหลดข้อมูลไม่ได้ ในส่วนของปัญหาจากการวิเคราะห์และ

จัดระบบสารสนเทศด้านผ้าล้านนา พบว่า แหล่งสารสนเทศไม่มีคู่มือการจัดหมวดหมู่และกำหนดหัวเรื่องให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนาโดยเฉพาะ ส่งผลให้บรรณารักษ์/ผู้ปฏิบัติงาน กำหนดหมวดหมู่ความรู้และหัวเรื่องอย่างกว้างๆ ซึ่งไม่ครอบคลุมเนื้อหาความรู้ด้านผ้าล้านนาเท่าที่ควร

2. การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศที่มีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ใช้บริการ จำนวน 7 คน จากแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา จำนวน 7 แห่ง ผลการศึกษามีดังนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศหญิง จำนวน 4 คน และเพศชาย จำนวน 3 คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี รองลงมาคือระหว่าง 20-30 ปี และอายุระหว่าง 31-40 ปี ตามลำดับ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอาจารย์ มากที่สุด รองลงมาคือนักศึกษา และอาชีพธุรกิจส่วนตัว ด้านระดับการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท รองลงมาคือระดับปริญญาเอก ปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรีตามลำดับ

2.2 การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาจำแนกเป็น 7 ประเด็น ดังนี้

2.2.1 วัตถุประสงค์การค้นคืนความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีวัตถุประสงค์ในการค้นคืนเพื่อนำมาใช้ประกอบการทำวิจัยประเด็นทางด้านผ้าล้านนา มากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อนำมาใช้ประกอบการเขียนหนังสือ ประกอบการเรียนการสอน ประกอบการเขียนบทความวิชาการ ประกอบการปฏิบัติงานในหน้าที่ ประกอบการแปลบทความ และค้นคืนความรู้ด้านผ้าล้านนาจากความชอบและความสนใจส่วนตัว

2.2.2 เนื้อหาความรู้ด้านผ้าล้านนาที่มีการค้นคืนและเข้าถึงมากที่สุด คือ ประเภทของผ้าและการแต่งกาย เช่น ผ้าทอ ผ้าขึ้นตีนจก ผ้ายกดอก เป็นต้น รองลงมาคือ เทคนิคหรือรูปแบบการทอผ้า ลายผ้าล้านนา วัสดุที่ใช้ในการทอ เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า ผักกุ่มชาติพันธุ์ การย้อมผ้า และความเชื่อที่อยู่บนผ้า

2.2.3 ความถี่ในการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ค้นคืนความรู้ด้านผ้าล้านนา 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ รองลงมาคือ 1-2 ครั้ง/สัปดาห์ และ 5-6 ครั้ง/สัปดาห์ตามลำดับ

2.2.4 วิธีการเข้าถึงและการสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีวิธีการเข้าถึงและสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนาโดยสืบค้นผ่านฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ (OPAC) รองลงมาคือ สืบค้นผ่าน Web Search Engine หรือ Google และเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาด้วยตนเอง

2.2.5 วิธีการกำหนดคำค้นหรือคำแทนเนื้อหาความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการกำหนดคำค้นจากคำสำคัญ (Keyword) มากที่สุด เช่น นักวิจัยต้องการค้นหาทรัพยากรสารสนเทศเกี่ยวกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาการทอผ้ายกล้าพูน เพื่อนำประกอบการทำวิจัย จึงได้มีกำหนดคำค้น เช่น ผ้าทอพื้นบ้าน ผ้าฝ้ายยกดอก เป็นต้น รองลงมาคือ หัวเรื่อง (Subject) ชื่อเรื่อง (Title)

ตามลำดับ ในกรณีที่แหล่งสารสนเทศไม่มีเครื่องมือช่วยในการสืบค้น ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการเข้าถึงความรู้โดยการขอให้บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ห้องสมุดค้นหาทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการ

2.2.6 ปัญหาในการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลพบปัญหาในการสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนาในส่วนของ การใช้คำค้นที่เป็นศัพท์เทคนิคหรือศัพท์เฉพาะด้านผ้าล้านนา เนื่องจากคำศัพท์ด้านผ้าล้านนามีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ มีความคลุมเครือจากคำพ้องรูปและพ้องเสียงในภาษาไทย บางกรณีเกิดความผิดพลาดจากการสะกดคำเนื่องจากแปลจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง เช่น ช่างทอชาวไทลื้อจังหวัดเชียงราย เรียกเทคนิคการทอผ้าชนิดหนึ่งว่า "เกาะ" แต่ช่างทอพื้นบ้านจังหวัดน่าน เรียกว่าเทคนิคเดียวกันว่า "ลัวง" หรือผ้าทอ "บ้านก่อ" จ.ลำพูน ชาวต่างชาติบันทึกว่า "Koh" แต่ผู้แปลไม่มีความรู้ประวัติศาสตร์ล้านนาจึงแปลว่า "บ้านเกาะ" ทำให้เกิดปัญหาความผิดพลาดจากการสะกดคำเนื่องจากแปลจากภาษา รองลงมาคือ การหาหนังสือไม่พบ ทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนาที่ให้บริการมีน้อย และผู้ให้ข้อมูลขาดความรู้และทักษะในการสืบค้นข้อมูลผ่านฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ (OPAC)

2.2.7 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครื่องมือสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนาในมุมมองของผู้ใช้บริการ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีข้อเสนอแนะในเรื่องการพัฒนาเครื่องมือสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนา ในด้านการกำหนดคำค้นมากที่สุด โดยเสนอให้กำหนดคำค้นจากคำศัพท์มาตรฐานสากล คำศัพท์พื้นถิ่น และคำศัพท์ของกลุ่มชาติพันธุ์ รองลงมาคือ แสดงคำค้นที่เชื่อมโยงไปยังคำศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันและใกล้เคียงกัน รวมถึงคำศัพท์ที่สะกดหรือออกเสียงคล้ายกัน และให้มีการเชื่อมโยงความรู้ด้านผ้าล้านนาที่อยู่ในแหล่งสารสนเทศต่างๆ โดยสืบค้นได้จากจุดเดียว ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนมีข้อเสนอแนะให้มีการจัดอบรมการใช้เครื่องมือสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนา โดยจัดทำวีดีโอเพื่อเป็นสื่อการสอนการใช้เครื่องมือสืบค้นและเผยแพร่บนเว็บไซต์ของแหล่งสารสนเทศต่างๆ

อภิปรายผล

การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนาของแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผล ดังนี้

1. การเข้าถึงและการสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนา จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้ใช้บริการมีวิธีการเข้าถึงและสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนามากกว่า 1 วิธี โดยพบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เข้าถึงและสืบค้นความรู้ผ่านฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ (OPAC) ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของ บุหลัน กุลวิจิตร (2558: 874) ; Porter (2009: 94) ที่พบว่ากลุ่มผู้ใช้บริการสารสนเทศมีวิธีการเข้าถึงสารสนเทศโดย Search Engine เช่น Google มากกว่าสืบค้นผ่านฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ โดยให้เหตุผลว่าสามารถเข้าถึงได้ง่าย และมีความสะดวกในการเข้าใช้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแหล่งสารสนเทศที่มีการจัดเก็บความรู้ด้านผ้าล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน ส่วนใหญ่มีการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบสิ่งพิมพ์ อาทิ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์/การค้นคว้าอิสระ หนังสือทั่วไป เป็นต้น และได้มีการบันทึกข้อมูลลงในฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์(OPAC) รวมถึงผู้ใช้บริการส่วนใหญ่ที่เป็นนักวิจัยที่ต้องการสารสนเทศที่มีแหล่งอ้างอิงและเชื่อถือได้ จึงทำให้ผู้ใช้บริการความรู้ด้านผ้าล้านนามีวิธีการเข้าถึงและสืบค้นความรู้ด้านผ้าล้านนาโดยสืบค้นผ่าน

ฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์(OPAC) มากกว่าการสืบค้นผ่าน Web Search Engine หรือ Google

2. การกำหนดคำค้นหรือคำแทนเนื้อหาความรู้ด้านผ้าล้านนา จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้ใช้บริการมีวิธีการกำหนดคำค้นจากคำสำคัญมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาพันท์ พลายจันทร์ (2546); อังคณา แวซอหะ และสุธาทิพย์ เกียรติวารนิช (2556: 62); ธิติวัฒน์ ตาคำ, มาลี กาบมาลี, และลำปาง แม่นมาตย์, 2559: 83) ที่พบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มักกำหนดคำค้นจากคำสำคัญมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้บริการเลือกวิธีการกำหนดคำค้นจากคำสำคัญหรือศัพท์อิสระ (Free term) มากกว่าหัวเรื่อง (Subject) ที่เป็นคำหรือวลีที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้แทนเนื้อหาสาระของทรัพยากรสารสนเทศอย่างกว้างๆ เป็นระเบียบและมีแบบแผน (NISO, 1999) ซึ่งผู้ใช้บริการจะไม่คุ้นเคยและไม่รู้จักคำเหล่านี้ เนื่องจากเป็นคำศัพท์ทางวิชาการที่กำหนดขึ้นโดยบรรณารักษ์และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา ดังนั้นผู้ใช้บริการจึงนิยมกำหนดคำค้นโดยใช้คำสำคัญ เนื่องจากคำสำคัญหรือศัพท์อิสระนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับภาษาธรรมชาติมากที่สุด (Cabanac et al., 2016; 300) ซึ่งจากงานวิจัยของ Porter (2009; 70-73) นั้นพบว่ามี การสนับสนุนให้มีการใช้ภาษาธรรมชาติในการสืบค้น เพื่อเชื่อมโยงไปสู่เอกสารฉบับเต็ม (Full text) ซึ่งจะช่วยให้กระตุ้นให้นักศึกษาใช้ระบบการค้นคืนสารสนเทศของห้องสมุดมากขึ้น และจากงานวิจัยของ อังคณา สุริวรรณ (2550) ที่พบว่าผู้ใช้บริการห้องสมุดคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ต้องการหัวเรื่องที่เป็นคำศัพท์อิสระ โดยคำสำคัญเหล่านี้เป็นคำหรือกลุ่มคำที่ปรากฏในส่วนต่างๆ ของทรัพยากรสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นชื่อเรื่อง ชื่อชุด ดัชนี หรือแม้แต่สารบาญ จึงเป็นคำที่ผู้ใช้บริการคุ้นเคย เพราะในการสืบค้นผู้ใช้บริการมักจะนึกถึงคำที่คุ้นเคยเป็นอันดับแรกและจะเลือกใช้คำๆ นั้นในการสืบค้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษสภาพการจัดการแหล่งสารสนเทศด้านผ้าล้านนา ที่พบว่า แหล่งสารสนเทศมีการกำหนดคำค้นจากคำสำคัญให้กับทรัพยากรสารสนเทศด้านผ้าล้านนา โดยพิจารณาจากเนื้อหาหรือคำสำคัญที่ปรากฏในหนังสือ อย่างไรก็ตาม การกำหนดคำค้นจากคำสำคัญอาจทำให้ผลการค้นคืนไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากไม่มีมาตรฐานและคู่มือในการกำหนดคำสำคัญอย่างเป็นแบบแผน

3. การค้นคืนและเข้าถึงความรู้ด้านผ้าล้านนา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่พบปัญหาในการใช้คำค้นที่เป็นศัพท์เทคนิคหรือศัพท์เฉพาะด้านผ้าล้านนา เนื่องจากคำศัพท์ด้านผ้าล้านนามีความเป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2536: 31) มีความคลุมเครือจากคำพ้องรูปและพ้องเสียงในภาษาไทย เช่น ช่างทอชาวไทลื้อจังหวัดเชียงราย เรียกเทคนิคการทอผ้าชนิดหนึ่งว่า "เกาะ" แต่ช่างทอพื้นบ้านจังหวัดน่าน เรียกว่าเทคนิคเดียวกันว่า "ลัวง" หรือบางกรณีเกิดความผิดพลาดจากการสะกดคำเนื่องจากแปลจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง เช่น ผ้าทอ"บ้านก่อ" จ.ลำพูน ชาวต่างชาติบันทึกว่า "Koh" แต่ผู้แปลไม่มีความรู้ประวัติศาสตร์ล้านนาจึงแปลว่า "บ้านเกาะ" ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรู้ด้านผ้าล้านนาเหล่านี้ เป็นความรู้ที่เฉพาะด้านและมีความหลากหลายของเนื้อหา ซึ่งระบบการจัดหมวดหมู่ทรัพยากรสารสนเทศและคู่มือการกำหนดหัวเรื่องที่มีอยู่ไม่ครอบคลุมเนื้อหาความรู้ด้านผ้าล้านนาได้เท่าที่ควร นอกจากนี้ อังคณา แวซอหะ และสุธาทิพย์ เกียรติวารนิช (2556: 63) ยังพบว่าปัญหาการค้นคืนสารสนเทศของนักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ที่พบมากที่สุดคือการเลือกใช้คำค้น อีกทั้งปัญหาผู้ใช้บริการหาหนังสือไม่พบ อาจเป็นเพราะข้อจำกัดของเครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้นข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับ

ผลการวิจัยในส่วนสภาพการจัดการสารสนเทศด้านผ้าล่านนา ที่พบว่า แหล่งสารสนเทศทั้งหมดประสบปัญหาในด้านเครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้นความรู้ด้านผ้าล่านนา และผู้ใช้บริการบางส่วนขาดความรู้และทักษะในการสืบค้นข้อมูลผ่านฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ (OPAC) ทำให้หาหนังสือไม่พบ

4. การพัฒนาเครื่องมือสืบค้นความรู้ด้านผ้าล่านนา จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้ใช้บริการต้องการให้มีการพัฒนาเครื่องมือสืบค้นความรู้ด้านผ้าล่านนา โดยเน้นไปที่การกำหนดคำค้นมากที่สุด ซึ่งผู้ใช้บริการมีข้อเสนอแนะให้มีการกำหนดคำค้นที่ครอบคลุมศัพท์เทคนิคหรือศัพท์เฉพาะด้านผ้า โดยกำหนดทั้งคำศัพท์มาตรฐานสากล คำศัพท์พื้นถิ่น และคำศัพท์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อแก้ปัญหาความคลุมเครือของคำศัพท์ อีกทั้งให้มีการแสดงคำค้นที่เชื่อมโยงไปยังคำศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน รวมถึงคำศัพท์ที่สะกดหรือออกเสียงคล้ายกัน สอดคล้องกับแนวความคิดการจัดระบบความรู้ คือ แบบแผน (Scheme) ทุกประเภทที่กำหนดขึ้นมาเพื่อช่วยสนับสนุนการจัดเก็บความรู้และค้นคืนความรู้ เกี่ยวข้องกับการค้นคืนสารสนเทศภายในห้องสมุด สถาบันสารสนเทศ และหอจดหมายเหตุ เป็นต้น โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) กลุ่มที่แสดงรายการคำศัพท์ (Term List) ได้แก่ รายการหลักฐาน อภิธานศัพท์ อักษรานุกรมทางภูมิศาสตร์ 2) กลุ่มแสดงหมวดหมู่หรือประเภท (Classification and Categorization) ได้แก่ หัวเรื่อง แบบแผนการจัดหมวดหมู่ 3) กลุ่มแสดงความสัมพันธ์ (Relationship Group) ได้แก่ ศัพท์สัมพันธ์ (Thesauri) เครือข่ายความหมาย (Semantic Network) และออนโทโลยี (Ontology) (ศิวนาถ นันทพิชัย, 2554: 37-38; Broughton, et al.: 133-148, 2005; Hjørland, 2008: 86-101) ซึ่งแนวคิดออนโทโลยีถือเป็นแนวคิดใหม่ที่เข้ามาช่วยในการจัดเก็บ ค้นคืน และนำเอาความรู้กลับมาใช้ใหม่ เพื่อสร้างเป็นเครื่องมือช่วยในการค้นคืนความรู้ด้านผ้าล่านนา และพบว่ามีนักวิจัยหลายท่านได้ใช้แนวคิดออนโทโลยีเข้ามาช่วยในการจัดเก็บและค้นคืนความรู้เฉพาะด้านที่แตกต่างกัน เช่น ออนโทโลยีงานของกระบวนการทำงานแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด (มาลี กาบมาลา, 2552) ออนโทโลยีภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (พิทยา สุนทรราช และมาลี กาบมาลา, 2557) และออนโทโลยีความรู้ด้านพลังงาน (จิตวิวัฒน์ ตาคำ, 2558) ซึ่งแนวคิดออนโทโลยีจะช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถค้นคืนและเข้าถึงความรู้เฉพาะด้านได้อย่างถูกต้องและครอบคลุมมากที่สุด

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

แหล่งสารสนเทศที่จัดเก็บความรู้เฉพาะด้านควรพัฒนาเครื่องมือในการค้นคืนและเข้าถึงความรู้ที่สามารถตอบสนองและสามารถช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถค้นคืนและเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นศัพท์สัมพันธ์ หรือออนโทโลยีซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการกำหนดหรือสร้างระบบคำศัพท์ที่ใช้เป็นตัวแทนของแนวคิดหรือความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ประกอบด้วย คำศัพท์ คำอธิบายความหมาย การแสดงความสัมพันธ์ คุณสมบัติ กฎเกณฑ์และข้อจำกัด รวมถึงตัวอย่างการใช้คำศัพท์ ทำให้ได้คำศัพท์ที่เป็นมาตรฐานเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนและค้นคืนความรู้ได้อย่างถูกต้องและครอบคลุม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาสภาพปัจจุบันการจัดการสารสนเทศในแหล่งสารสนเทศเฉพาะด้าน ควรมีการศึกษาถึงนโยบายของผู้บริหารทุกส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งสารสนเทศเฉพาะด้าน เพื่อให้ได้แนวทางที่ครอบคลุมและเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้บริการมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม.

เข้าถึงได้จาก <http://ich.culture.go.th/>

คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกทางวัฒนธรรม. (2560). “ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง การกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.2560.” 27 กุมภาพันธ์.

เจียมจิต บวชโธสง. (2556). “การดำเนินงานสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2550). **การถ่ายทอดภูมิปัญญาสิ่งทอท้องถิ่นล้านนาสู่สากล**. เชียงราย: ศูนย์สิ่งทอล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2536). **ผ้าเอเซีย: มรดกร่วมทางวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2548). **พจนานุกรมวัฒนธรรมผ้าไทยในล้านนา**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2551). **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย เน้นหนา. (2533). **ผ้าโบราณแห่งนครเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ธิตวิวัฒน์ ตาคำ. (2558). “การพัฒนาออนไลน์ความรู้ด้านพลังงาน.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธิตวิวัฒน์ ตาคำ, มาลี กาบมาลี, และลำปาง แม่นมัตย์. (2559). “พฤติกรรมการค้นคืนและการเข้าถึงความรู้ด้านพลังงานของวิชาการและนักวิจัย.” **วารสารสารสนเทศศาสตร์** 34, 1 (มีนาคม): 54-93.

บุหลัน กุลวิจิตร. (2558). “การใช้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรีคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปกร.” **Veridian E-Journal, Silpakorn University** 8, 1 (มกราคม-เมษายน): 868-886.

ประภาพันธ์ พลายนจันทร์. (2546). **ความพึงพอใจของนักศึกษาในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศและบริการของห้องสมุดคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : รายงานการวิจัย**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พิทยา สุนทรวงค์ และมาลี กาบมาลา. (2557). **การวิเคราะห์ความรู้ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม** : รายงานผลการวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- มาลี กาบมาลา. (2552). “การพัฒนาออนไลน์เพื่อบูรณาการข้อมูลสำหรับการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสารสนเทศศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2559). **สารานุกรม ผ้า เครื่องถักทอ**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศิวนาถ นันทพิชัย. (2554). “กรอบแนวคิดระบบการจัดระบบความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาสารสนเทศศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2535). **ฝ้ายไหมไทยล้านนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมพร พุทธาพิทักษ์ผล. (2546). **ประมวลสาระชุดวิชาเทคโนโลยีเพื่อ การจัดการสารสนเทศ**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2554). “ยุทธศาสตร์การวิจัย ปีพ.ศ. 2555-2559 : ภาคเหนือ”. 19 เมษายน.
- อังคณา สุริวรรณ. (2550). “ความต้องการหัวเรื่องภาษาไทยสาขาเภสัชศาสตร์ของผู้ใช้ห้องสมุดคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล.” **วารสารบรรณารักษศาสตร์** 27, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 31-47.
- อังคณา แวซอหะ และสุธาทิพย์ เกียรติวารินช. (2556). **การค้นคืนสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตของนักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร** : รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ภาษาต่างประเทศ

- Broughton, V., Hansson J., Hjørland, B. and Lopez-Huertas, M. J. (2005). **European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education**. Copenhagen: Royal School of Library and Information Science.
- (Cabanac, Guillaume, and other. (2016). “Joint Workshop on Bibliometric-enhanced Information Retrieval and Natural Language Processing for Digital Libraries (BIRNDL 2016).” Published in Digital Libraries (JCDL), 2016 IEEE/ACM Joint Conference on June 19-23.
- Choo, C.W. (2002). **Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Scanning the Environment**. 3rd ed. Medford, NJ: Information Today, Inc.
- Hjørland, B. (2008). “What is Knowledge Organization (KO).” [electronic version]. **International Journal devoted to Concept Theory, Classification, Indexing and Knowledge Representation**. 35(2/3) (July):pp. 86-101.

NISO. (1999). “Electronic Thesauri.” Report on the Workshop on Electronic Thesauri
November, 4-5.

Porter, Brandi. (2009). “Information Retrieval Strategies of Millennial Undergraduate Students in
Web and Library Database Searches.” Graduate School of Computer and Information
Sciences Nova Southeastern University.